

ԱՐՏԱՀԱՆՁՆՈՒՄ (ՀԱՆՁՆՈՒՄ)

Էքստրադիցիան պետության կողմից՝ իր տարածքից դուրս և մեկ այլ պետության իրավազորության սահմաններում հանցագործության համար մեղադրված կամ դատապարտված անձին պաշտոնապես փոխանցելն է մյուս պետությանը՝ դատավարության և պատժի իրականացման նպատակով: Էքստրադիցիայի գործընթացի համար սովորաբար որպես հիմք է ընդունվում ազգային օրենսդրությունը, երկկողմ պայմանագրերը և որոշ դեպքերում՝ բազմակողմ կոնվենցիաները (օրինակ՝ 1957 թվականի «Արտահանձնման մասին» եվրոպական կոնվենցիան):

«Հանձնման մասին» 1957թ. Եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ պայմանավորվող կողմերը պարտավորվում են միմյանց հանձնել այդ կոնվենցիայի դրույթների և պայմանների համաձայն հանձնման ենթակա բոլոր այն անձանց, ում դեմ հայցող կողմի իրավասու մարմինները գործ են հարուցել, կամ որոնք հետախուզվում են վերոհիշյալ մարմինների կողմից դատավճռի ի կատար ածման կամ կալանավորման նպատակով:

Հանձնումը կարող է իրականացվել նաև առանց պայմանագրի, եթե դա նախատեսված է հանձնման վերաբերյալ պահանջ ստացած պետության օրենսդրությամբ: Հանցանք կատարած անձանց հանձնումը պետության իրավունքն է և ոչ թե պարտականությունը: Անձանց հանձնելը կարող է պարտականության դառնալ միայն քրեական գործերի կապակցությամբ փոխադարձ իրավական օգնության վերաբերյալ պետությունների միջև կնքված երկկողմանի պայմանագրերի առկայության դեպքում:

Աշխարհի զարգացմանը զուգընթաց զարգանում է նաև հանցավորությունը և դրա սահմանները, դուրս գալով կոնկրետ տարածաշրջանից, իր մեջ ներառում մի քանի պետություններ: Հանցավորության դեմ պայքարն ավելի արդյունավետ դարձնելու նպատակով օր օրի զարգացում է ապրում նաև արտահանձնման ինստիտուտը: Պետությունները բացի ընդհանուր միջազգային պայմանագրերից կնքում են նաև երկկողմ պայմանագրեր, որոնցով կարգավորում են երկու երկրների միջև արտահանձնման իրավական մեխանիզմները:

Համաշխարհային փորձը ցույց է տալիս, որ աշխարհում ձևավորվել է հանձնման ինստիտուտի նորմերի համակարգի երկու հիմնական տեսակ՝ եվրոպական և անգլո-ամերիկյան:

Առաջինը բնորոշ է ռոմանագերմանական իրավունքի երկրներին՝ ոչ միայն մայրցամաքային Եվրոպայի և լատինաամերիկյան երկրներին, այլև եվրոպական երկրների նախկին գաղութներին, բացի բրիտանականից: Երկրորդը՝ բնորոշ է «ընդհանուր իրավունքի» երկրներին:

Առաջինը հիմնվում է հստակ որոշված մի շարք սկզբունքների վրա, ինչպիսիք են՝

- երկակի հանցավորությունը (այսինքն՝ հարցում ներկայացրած և հարցումը կատարած կողմերի օրենսդրությամբ այդ արարքները պետք է համարվեն քրեորեն պատժելի)։

- մասնագիտացումը (հանձնման կապակցությամբ իրականացվող գործողությունների համապատասխանությունը որոշակի պահանջների)։

- սեփական քաղաքացիներին չհանձնելը։

Երկրորդ տեսակը հիմնված է այդ սկզբունքների անխախտելիությունը չընդունելու վրա։ Դրա հիմնական խնդիրն է պատժի անխուսափելիության ապահովումը։

Ի տարբերություն «մայրցամաքային իրավունքի» երկրների՝ «ընդհանուր իրավունքի» երկրներում հանձնումը թույլատրվում է միայն պայմանագրի առկայության դեպքում։ Երկրորդ առանձնահատկությունն այն է, որ որոշակի դեպքերում թույլատրվում է նաև սեփական քաղաքացիների հանձնումը՝ այն թողնելով կողմերի հայեցողությանը։ Օրինակ՝ Կանադայի և Նիդերլանդների միջև 1998թ. կնքված հանձնման պայմանագիրը նախատեսում է, որ հանձնումը չի կարող մերժվել բացառապես հանձնվող անձի քաղաքացիության հիմքով։

Հաշվի առնելով անձանց հանձնելու կարևորությունն ու ելնելով հանցագործություն կատարած անձանց պատժելիության սկզբունքից՝ այնուամենայնիվ հանձնման մասին թե՛ միջազգային, և թե՛ ներպետական օրենսդրությունով ամրագրվել են հստակ մեխանիզմներ, այդ թվում և հանձնման մասին խնդրանքը մերժելու հստակ կանոնակարգեր։

«Հանձնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանձնում չի իրականացվում, եթե հանցագործությունը, որի համար անձին պահանջում են, հայցող կողմը ճանաչում է որպես քաղաքական կամ քաղաքական հանցագործության հետ կապված հանցագործություն։

Հանձնման ինստիտուտի կարևորությունը հաշվի առնելով՝ երբեք չպետք է անտեսվի անձի ազատության իրավունքը, քանզի հանձնման ընթացակարգերը իրենց մեջ պարունակում են նաև որոշակի ժամկետով անձանց ազատությունից զրկում՝ կալանավորում հանձնելու նպատակով։ Այդ է պատճառը, որ հանձնման ենթակա անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության կարևոր երաշխիք է այն, որ կալանքի վերցված անձն իրավունք ունի անհապաղ կանգնելու դատարանի առջև իր նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցը հաստատելու, փոփոխելու կամ վերացնելու համար։

Հայկազ Գալստյան

*«Վաստիստանների պալատի
երիտասարդական խորհուրդ»*